Tizenötödik évfolyam. 1901. 11. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,
Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1901.

Tartalom.

Melyik boldogabb? — Költői elbeszélés képpel. Irta Kritsa Róza.
Az örmény történeti irodalom. II. — M. A.-tól.
Nyilatkozatok „Szamosújvár Monográfiájá"-ról.
Örmény irodalom az ötödik században. IV. — Dr. Patrubány Lukácstól.
Az ujabbkori örmény nyelvhasonlitás történeti fejlődése II. — Kiszely Károlytól.
A magyarhoni örmények ethnographiája. — Harmadik közlemény. Irta Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

Az erdélyi országgyülés.
Az angol főváros.

Irodalom és művészet.

A vértanú szelleme.
„Töredelem".

Közgazdasági élet.

Fiume kereskedelme.
A selyemipar.

Mi ujság az örmény világban?

Hazai örmények a mechitháristák között.

Az „Armenia" előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

Nyilvános számadás XX. A Szamosújvárt felállitandó Verzereskul (Verzár) püspök-szobor javára újabban adott Temesvárról: Dr. Mály Antal 10 koronát. Egyben tisztelettel kérjük mindazokat, kiknél gyüjtő-iv van, hogy azt küldjék be; a kik pedig az aláirt összeget még be nem fizették, sziveskedjenek azt mielőbb befizetni, mert a szobor készitését csak az aláirt összegek befizetése után adhatjuk ki. Szamosújvárt, 1901. okt. 21. Esztegár Gergely áll. főgymn. tanár, szobor-bizottsági pénztáros.

Rónai Aross Lajos előfizetési felhivásából: A „Szolnok-Dobokamegyei Képes Naptár" 1902. évi kiadásával IV-ik évfolyamába lép. Ez a körülmény és a naptárnak széles körben való elterjedtsége igazolja, hogy a követelményeknek teljesen megfelelt és hézagot pótolt. A „Szolnok-Dobokavármegyei Képes Naptár" tartalmazni fog: irodalmi dolgozatokat (fővárosi és helybeli ismertebb nevü iróktól), megyei vonatkozású leirásokat illusztrációkkal, a közélet kiválóságainak életrajzait arczképeikkel; az elmult év nevezetesebb eseményeinek leirását, a könyvpiaczon megjelent (a vármegyét érdeklő) művek ismertetését. Melegen ajánlja lapunk szerkesztősége is ezen gondosan szerkesztett, kimeritő naptárt, melyben az örmény metropoliszról és örményekről is van szó, — különösen megyénk olvasó-közönségének szives figyelmébe.

Melyik boldogabb?

— Költői elbeszélés. —

Irta: KRITSA RÓZA.

Kritsa Róza.

I.

A zárdában három, szép növendék [lányka,
— Mind örmények voltak s tizenöt [év körül —
Megszerették egymást s léptek barát- [ságra,
A melyet szivükből semmi ki nem [törül.

Matild vig volt s pajzán s csillogni óhajtott,
Klára ábrándos volt, ideálért hevült.
És az árva Eliz vallásért rajongott,
Ha magányosan volt, imáiba merült.

Két évet töltöttek együtt a zárdában,
Gondolataikat hiven kicserélték;
Bizalmasok voltak egymás irányában,
A jövő képeit közösen színezték.

És midőn közelgett az elválás napja,
Fogadták egymásnak: sorsukat az Isten
Bármikent rendezi, hogy majd husz év mulva,
Összejönni fognak hárman itt e helyen.

Érzékeny volt nagyon az elbúcsúzásuk:
Zokogva borultak egymás karjaiba.
És bekövetkezett az elindulásuk,
Ám a szélrózsának három irányába'.

II.

A bálteremnek síma parkettjén,
A tánez hevétől kipirult arczczal,
Lejt a szép Matild sikkel, könnyedén,
Fejét hordozza kecses tartással.

A szépek között ő a legszebbik:
Fehér ruhában olyan, mint tündér.
Daliás ifjak csak őt ünneplik,
Hevesen lüktet szivükben a vér.

Tánczrend szerint jön: keringő, polka,
A négyes után szilaj csárdások;
Ujra keringő, majd meg mazurka,
Lelkesen huzzák a jó czigányok.

És szól a zene, lejtnek a párok,
A szép Matildnak nincs pihenése.
A vidám kedv tetőpontra hágott.
Hajnal felé lett a bálnak vége.
— — — — — — — — — —

Hófehér csipkés párnái között,
Nyugszik a szép Matild, elmerengve
A báli kedves élmények fölött. . .
Édes érzéssel van tele szive.

Ujra látni véli hódolóit,
A szőke, barna csinos ifjakat,
A fess hadnagyok egyenruháit,
Az élénk szellemes jogászokat.

És füleiben ujra hangzanak:
A suttogva mondott vallomások,
A szerelméért esdő halk szavak
S a házassági nyilatkozatok.

Összehasonlitást tesz közöttük:
Melyik volna előnyösebb párti?
Másodsorban jön csak a külsőjük. . .
Matildnak fő-vágya volt csillogni!

Gyula még az egyetemet járja;
Soká lesz az, míg czélhoz fog érni.
És szüleinek nincsen vagyona,
Nem érdemes tehát reá várni.

A karcsu, magas barna Aladár
Termetén, jól áll az egyenruha,
De legyőzhetlen akadályul áll
Köztük a kaucziό hiánya.

A szellemes, vig kedélyü Géza,
Csak takarékpénztári könyvelő.
Még gondolni sem érdemes rája,
Oldalán csak nyomorogna a nő.

A göndör fürtü szép szőke Gerő,
— Kinek külsője legelőnyösebb —
Közigazgatási tisztviselő;
Főszolgabiró vaj' mikor lehet? . .

Az okos ész uralja a szivet:
Egy olyan állás keveset nyujthat,
Mert csillogni még akkor sem lehet. . .
Az ész szavára a szív elhallgat.

És így a többi ifjak is szépen,
Mind egyenként megbirálva lettek,
De a fényre vágyó lány szemében,
Egyik sem üté meg a mértéket.

Még tovább füzné gondolatait,
A bálban vívott győzelme fölött,
De Morfeusz lezárta pilláit,
Édes álomba szenderítve őt.
— — — — — — — — —

Alvása sokáig nem tarthatott,
Az ünnepelt, szép bálkirálynőnek,
Mert ablaka alatt zene hangzott
S az édes, bús dalokra fölébredt.

Igy folyt tovább a Matild élete:
Bárhol megjelent ünnepelve volt,
Udvarlók sergétől körülvéve,
Kiknek körében ő jól mulatott.

III.

Felhőtlen égről szállt a nap,
Biborfénynyel a tájat bevonva;
Odatüznek a búcsusugarak:
A virágos kertnek lugasába.

Megaranyozzák egy ifjú lánynak
Üde, bájos, olajbarna arczát,
Fonatait dus holló-hajának,
Sugár termetén a lenge ruhát.

Balzsamos a lég virágillattól,
Melyet a lány mohón sziv magába,
Furulyaszó hallszik a távolból,
Elandalodik ábrándjaiba. . .

Már feltalálta ideálképét,
Egy csinos szép ifjú személyében
S ez forrón viszonozza szerelmét;
Örökre bizhatik hűségében.

Illatos levelet tart kezében,
Tőle jött, a szeretett ifjútól;
Édes érzelmek keltek szivében. . .
Arcza sugárzik a boldogságtól.

„Édes szerelmem, drága szép Klárám!
— Olvassa a lány, a kis levelet —
Képed örökre szivembe zárám,
Lelkeddel megbűvölted lelkemet.

Mért takar el a Királyhágónak
Sziklakoronája én előlem?
Mért nem vagyok kegyencze a sorsnak,
Hogy lakhatnám mindig közeledben!?

Sorsom tőled nagyon messze vetett,
Én gyönyörűségem, boldogságom!
Vajjon mikor látlak ujra téged?
Most ez az én minden gondolatom.

Mikor nézhetek csillag szemedbe,
Bámulhatom szép rózsás arczodat.
Kezed mikor foghatom kezembe,
Hallgathatom csalogány hangodat?!

Vágyodásom közt csak az nyujt enyhet,
Hogy egykor örökre birni foglak,
A midőn végre czélhoz érhetek
S frigyünkre szülőid áldást mondnak.

Bizom benned, hogy hü leszesz hozzám,
— Szólt az ifju, végén a levélnek —
Ha soká kell is várakoznod rám
S előnyt nem adsz a gazdag kérőknek!“

Az utolsó szavak olvasása,
A valóra ébreszté a leányt;
Felhő borult tiszta homlokára,
Életének forduló pontján állt:

A napokban kell választ adnia,
Egy müvelt, csinos, gazdag férfinak,
Ki őt nejéül birni óhajtja
S becsült tagja a társadalomnak.

Szülőinek az volna öröme,
Ha elfogadná e férfi kezét,
Mert hiszik: így lányuk boldog lenne,
Nem tudván, hogy más birja már szivét.

Megoldása nehéz e kérdésnek:
Ha a kérőt visszautasitja.
Kedve ellen tesz a jó szülőknek
S busitani őket nem akarja.

S ha e férfinak nyujtaná kezét,
— Kit boldogitani ugy sem tudna —
Összetörné a hü ifjú szivét. . .
És ez lelkének mély gyászt okozna!

E kérdés fölött soká tünödik,
Végre határoz s felderül arcza.
Hiszi, hogy szerelmét nem ellenzik
Jó szülői, hát titkát bevallja.

Szivében másnak soh'sem lesz helye:
— Szülőinek ezt fogja mondani —
A Jenő képe van ott bevésve
És kunyhóban is kész vele lakni!
— -- — — — — — — — — —

Hűs esti szellő csókdossa Klárát,
Figyelmeztetve a távozásra,
Meg-meglibbenti lenge ruháját,
Siet is hát bemenni a házba.

— Folytatása a következő füzetben. —

Az örmény történeti irodalom.[1])

II.

Az európai tudományos világ mihamar felismerte a csak imént nyilvánosságra hozott örmény forrásmunkáknak a történeti fontosságát. Petermann berlini tanár ráterelte azokra a figyelmet a keresztes hadjáratok történetéről örmény kútfők után irt értekezésében. Nem egyszer idéz e munkájának folyamán addig kiadatlan krónikásokat, a melyek szövege csak imént hagyta el a sajtót Párisban vagy Moszkvában.

[1]) F. Neve, l'Armenie chretienne et sa litterature, Louvain, 1856.

Majdnem ugyanakkor, 1856-ban bocsátotta közre Dulaurier egy „örmény történeti könyvtár“ programmját, melynek az lett volna a feladata, hogy franczia nyelven magába foglalja az örmény irodalom összes fontosabb történeti forrásait a negyedik századtól napjainkig. Mintegy mutatóul a gyüjteményből ki is adta edessai Mátyás krónikáját s nagy tudományos gonddal készült chronologiai munkájában [1]) szilárd alapot nyujtott a további történeti buvárlatoknak.

Egy másik franczia armenista, Langlois Victor nagyobb arányú munkában kisérlette meg az elődje által kezdeményezett tudományos feladat megoldását. Több velenczei és moszkvai örmény specialistának a közremüködését biztositotta, a kikkel együttesen készitették elő a régi örmény történeti irók jegyzetekkel ellátott franczia kiadását. Csak a legrégibb kútfők közrebocsátását érhette meg; a halál véget vetett munkás életének alig negyven éves korában (1869. máj. 14.). Csak az ötödik század két legfontosabb örmény történetirója, Chorenei Mózes és Eliseus jelenhetett meg a „régi és modern örmény történetirók gyüjteményé“-nek első két kötetében, melyek az ő nevét viselik s mintegy kiinduláspontját alkotják az örmény történeti kútfők összességét felölelni hivatott egyetemes gyüjteménynek.[2])

* * *

A nemzeti érzés, mély keresztény vallásosságra támaszkodva, századok viszontagságainak közepette, szilárd istápolója volt az örmény nemzet ama jeles fiainak, a kik feljegyezték hazájuk történetének gyászos eseményeit. Mert a legtöbbször valóban felette súlyosak voltak a nemzetre rázuduló események, bizonytalanná és ingataggá tették a sorsát, pusztulással fenyegették a függetlenségét.

Történetirói hazájuk szerencsétlenségének mintegy visszhangját nyujtják az örmény krónikások a fájdalom és szenvedés ama jajkiáltásainak, a melyek körülöttük felhangzottak. Munkáik elegiák sorozatához hasonlitanak, s

[1]) Chronologie technique, Paris, Impr. imperiale, 1859.

[2]) Collection des historiens armeniens anciens et modernes. Tome I. et II. Paris, Firmin-Didot, 1867—1869.

ez a jelleg van rányomva azokra a versezetekre is, melyeket egyes események emlékezetének szenteltek, midőn a kötött formában való irás szokásba jött. Már az ötödik században Chorenei Mózes a nagy munkáját ékes és megkapó zárszavakkal fejezi be, a melyek mintegy megnyitják a hazának sorsa fölött való bús panaszoknak a későbbi történetiróknál sürün ismétlödő sorozatát. Eliseus jóformán egész martyrologiát szerkesztett; Kátholikosz János a Mózes szónoki hangján sohajtozott a nemzetre sürün nehezedő katasztrófák felett. Ugyanily benyomások alatt vannak még a modern időkhöz közelebb álló irók is. Panaszaik, szaggatott mondataik ugyanazok, mintha ök is tehetetleneknek éreznék magukat arra, hogy fájdalmas érzéseiket hosszas leirásokba foglalják.

Ámbátor a dolog természete az örmény krónikásokat igen gyakori elegiacus ömlengésekre és kitérésekre kényszeritette, mégsem lehet egyátalán kétségbevonni az ő hitelességüket. Jóformán csak ugyanazon eseményeket panaszolják el, a melyekről hideg rövidséggel a kornak musulman történetirói is megemlékeznek. S ezeket az eseményeket ök a saját szemeikkel látták, szemtanúk elbeszélését irják le, ezeknek a háborúknak a pusztulásából ök maguk is csak sok szenvedéseknek a közepette menekülhettek meg.

Az események leirásában és határuknak a mérlegelésében állandóan megjelenik a keresztény gondolat. A természet jelenségeit mintegy az ég intéseként fogják fel; mindenik szerző a bevezetésében épen oly terjedelmesen és hüségesen számot ad azokról, mint a politikai eseményekről; soha sem keresi azonban a physikai törvényekben valamely anyagi katasztrofának az okát és magyarázatát. Ha be kell bizonyitani, hogy a természet convulsiói a bünök büntetéseként nehezednek az emberekre, soha sem mulasztják el valamely nagyszerü, a szentség hirében álló vártábjéd tanúságtételének a felemlitését. S a háborúk és csaták kimenetelét is ebből a gondviselésszerü szempontból itélik meg.

„Ez a kegyeletes resignatio, ugymond Bosset, legalább is annyit bizonyít az olvasó előtt, hogy a szerző

nem tévedt a diplomatia kanyargós ösvényeire s hogy az események közepette biztos kalauz.“ S még ha nem osztjuk is minden nézetét, el kell ismernünk, hogy hü képet akart elénk tárni a politikai helyzetről s kortársainak erkölcseiről.

Nehány európai tudós, például Noeldeke a Sassanidák korabeli arabok és perzsák történetében (Leiden, 1879.) felette igazságtalanúl nyilatkozik az örmény történetirókról, a kiket barbároknak s kevéssé megbizhatóknak mond Pátkánián K., a tudós örmény történetbuvár[1]) előre megfelelt eme vádakra, kimutatván, hogy több az igazság a munkáikban, mint a keleti irók legnagyobb részénél. „A regei elem, úgymond, nem férközik hozzájuk, a hit vagy a szentek által véghezvitt csodák leirásától eltekintve. Bármily eleven legyen is a hazájukhoz, nemzetiségükhöz, szokásaikhoz való ragaszkodásuk, az örmény történetirók nem haboznak vádat emelni saját vérrokonaik ellen s igazságot szolgáltatni az idegeneknek is, a midőn ezt, meggyőződésük szerint, megérdemlik; nem hallgatják el honfitársaik hibáit s másfelöl nem kicsinylik a mások dicsőségét sem, feltéve természetesen, hogy hitelre érdemesek a források, melyekből merítettek.“

Komolyabb nehézséget támasztanak az örmény történetirókkal szemben abban az irányban, hogy vallási dolgokban nem tekinthetők részrehajlatlanoknak. Legnagyobb részben áthatva azon eszmék által, a melyek az ő idejükben az egyes egyházmegyék és szerzetházak körében uralkodtak, bövebb megfontolás nélkül csatlakoztak azokhoz az anathemákhoz, melyeket hazájuk egyházi zsinatai vagy patriarchái ismételve kimondtak a chalcedoni zsinat híveire: nem tagadták kifejezetten a két természetet Jézusban, de viszont nem is vetették magukat alá a zsinaton Eutyches tévtana ellen hozott határozatnak. Ebből keletkezett aztán a zsinat védői elleni azon animositas, mely a kifejezések változásai daczára századokon át mitsem veszít hevéből és erejéből. Itt csakugyan találkozunk bizonyos túlzással, a mely a források tanulmányozása közben tagadhatlanúl

[1]) Essai sur la dynastie des Sassanides, traduit du russe par Evar. Prudhomme, Journal Asiatique, Paris, 1866.

zavarólag hat minden nyugodt és részrehajlatlan elmére. Ez az értelme annak a megrovásnak, melyet Brosset[1]) az örmény krónikások legnagyobb részére alkalmaz: „Komoly szemrehányás az, a melylyel általában mindezeket a történetirókat illethetjük, hogy őszinte és kiengesztelhetlen, mondhatni fanaticus gyülölettel vannak eltelve a negyedik oecumeni zsinat, a chalcedoniai és annak tanai ellen. Ezt a gyülöletet ha bizonyos tekintetben meg is érthetjük, de mégsem helyeselhetjük különösen abban a formában, a melyben majdnem minden lapon megnyilatkozik például Kátholikosz Jánosnál, Kághátováczhi Mózesnél vagy Ászori Mihály patriarchánál.“

Hogy a krónikások minduntalan ismétlik azokat a sértő kifejezéseket, a melyek mintegy hozzátartoznak annak a kornak a styljéhez, a melyben éltek, arra nem lehet tulságos súlyt fektetnünk. Vannak azonban egyes helyek, melyek élesebben hangsúlyozzák az ily sértő kifejezéseket s azoknak a megokolásaként állítólagos bántalmakat vagy apokryph jellegü anekdotákat emlitenek fel. Ily esetekben a tudományos kritikának feladata bövebben megvizsgálni magát a tényállást s e vizsgálat eredményéhez képest alkotni itéletet. Ezek a kérdések azonban már kívül esnek az általános történet keretein és sokkal mélyebben behatolnak a theologiai controversiák körébe, semhogy részletesebb fejtegetésük itt helyén való lehetne.

Az örmény nyelven irott és korunkig fenmaradt történeti munkák igen tekintélyes gyüjteményt alkotnak. A legnagyobb részük megjelent immár nyomtatásban, más nyelvre azonban csak igen kis része e gyüjteménynek van lefordítva. Felette kivánatosnak mutatkozott vázlatos képet nyujtani az egész gyüjteményről, a mely feladatot kitünően oldotta meg Pátkánián Kheropé „Bibliographiai vázlata az örmények történeti irodalmának“ czím alatt orosz nyelven megjelent munkájában (Szent-Pétervár, 1880), a mely teljes jegyzékét adja a negyedik század óta örmény nyelven megjelent összes történeti munkáknak és monographiáknak. M. A.

[1]) Kándzág-i Girágosz munkája fordításának a bevezetésében (Szent-Pétervár, 1871).

Nyilatkozatok „Szamosújvár Monográfiájá“-ról.

— Első közlemény. —

I.

Tisztelt tanár úr!

Az örmény település, honosodás és magyarosodás a gazdasági, a socialis és nemzeti politikának nagyon fontos alkatrésze. Régóta érzem, hogy akár telepitési akczióra, akár nemzeti beolvasztásra gondolok: ismereteim hézagosak, mivel nem tudom, miként ment végbe az örmény település és magyarosodás.

Ezt a hézagot az Ön monográfiája ki fogja pótolni. Köszönöm, hogy rám is gondolt, mikor müvét szétküldötte. Azzal a kegyelettel fogom olvasni, melyet az örmények multja — és azzal a szeretettel, melyet e nép jelene megérdemel.

Kérem tartson meg ezentúl is szives baráti jóindulatában.

Budapest, 1901 augusztus 7.

Őszinte híve
Bartha Miklós.

II.

Melegen köszönöm, kedves barátom, nagyszabású, szép munkádnak, Szamosújvár monográfiájának megküldött példányát. Isten éltesse az érdemes szerzőt s engedje, hogy szellemi és testi eröi teljességének birtokában még igen sokáig fáradozhassék mindnyájunk örömére és okulására szeretett városunk multjának megismertetésén.

Szamosújvár büszke lehet erre a kimeritő és kitünő monográfiára, melynek iróját meleg jókivánataival üdvözli

Budapest, 1901. okt. 10

igaz barátja
Dr. Molnár Antal.

III.

Igen tisztelt kollega Ur!

Nagyon lekötelezett azzal a szives figyelemmel, hogy „Szamosújvár monográfiája“ czimü becses müvét oly

meleghangú sorok kíséretében méltóztatott megküldeni. Nem igérhetem, de valószinű, hogy irni fogok róla valamely folyóiratban; már is nagy élvezettel olvasom, sőt olvassa feleségem is, a mi talán a legjobb birálat, mert monográfiák iránt a nők különben nem igen szoktak érdeklődni. Kollega úr könyve még jobban megszeretteti velünk az örményeket, kiket irodalmunk idáig valóban elhanyagolt.

Valóban örülnék, ha egyszer már szerény lakásomban is üdvözölhetném ily derék müvek alkotóját, a ki tanárkörünkben egyszer talán személyesen olvashatná fel könyvének azt a fejezetét, mely a gymnasium keletkezéséről szól.

Tegnap kollega úr nevére nehány ottani ösmerősöm közt való szétosztásra, elküldtem a tanárkör gyülésén mondott elnöki megnyitó beszédemet. Kollega úrban én az iskoláink és közéletünk számára ott óhajtott idealismusnak egyik legbuzgóbb és egyik legérdemesebb harczosát üdvözölhetem s ez biztosítja azt a tiszteletet, melylyel Ön iránt már személyes ösmeretségünk előtt is viseltettem.

Fogadja ismételten őszinte köszönetemet s legújabb olvasójának, feleségemnek is — bár ösmeretlenül — üdvözletét.

Kolozsvár, 1901 október 10.

Kiváló tisztelettel
Márki Sándor.

IV.

Igen tisztelt tanár Úr!

Nagyszabású és nagybecsü munkája: „Szamosújvár monográfiája“ szives megküldéséért fogadja hálás köszönetemet. Nagy élvezettel olvasom.

Szeretném ismertetni az „Erdélyi Muzeum“-ban. . .

Ismételt köszönettel és szives üdvözlettel

Kolozsvár, 1901 okt. 11.

Tisztelő hive
Szádeczky Lajos.

V.

Kedves Barátom!

Szamosújvár szabad kir. város monográfiáját, három kötetes monumentalis nagy munkádat hálás köszönettel megkaptam.

A nagyérdekü, becses és pótolhatatlan, szép kiállitású forrás-munka szives megküldéseért fogadd leghálásabb köszönetemet.

Üdvözöl régi barátod és munkatársad

Budapest, 1901. okt. 10

Dr. Patrubány Lukács.

VI.

A jól szerkesztett „Tanügyi Tanácskozó“ legújabb számának (IX. évfolyam, Deés 1901. szept. 15. 1-sö szám) irodalmi rovatában kedves barátom: Kádár József szerkesztő, a „Szolnok-Dobokamegye monográfiájá“-nak derék, szorgalmas irója, ezeket mondja: Szongott Kristóf szamosújvári gymnasiumi tanár a nyár folyamán bocsátotta közre Szamosújvár történetét „Szamosújvár Monográfiája“ czímen három kötetben, diszesen kiállított s közérdekü képekben gazdag munkáját. E müben hosszas fáradozásainak s kutatásainak eredményét vonzó előadásban találja az olvasó. Nemcsak a város, hanem az örmények történetét tárgyalja hiven, kimeritöen benne. E munkát mély vallásos szellem lengi át. Oly munkát, minö ez a monográfia, csak az irhat, kinek szíve, lelke telesded-teli van hazája, népe s annak szokásai, multja, jelenje iránt való igaz szeretettel és odaadással. Az ilyen nem ismer fáradságot, nem áldozatot, csakhogy övéinek és hazájának használhasson. Ezt tette Szongott is, az örménység hazánkbeli legalaposabb tudósa, történetirója és etnográphusa, ki ezen és a már 15 év óta szerkesztett „Armenia“ folyóirata által életében szobrot emelt magának, Szamosújvár és az örménység örök hálájára szerzett érdemet. A munka megrendelhető a szerzönél Szamosújvártt. Ajánljuk e tanulságos és érdekes munkát főleg az örménység, de minden más kutatni szerető s a multak iránt érdeklödő közönségnek és a tanitóságnak kiváló figyelmébe.

Örmény irodalom az ötödik században.

V.

Chorenei Mózes, Mámbre és Phárbi Lázár.

Mózes a Szentirást óhajtván a legfőbb forrásnak tekinteni, Ádámtól kezdi történetét s a Szentirás chronologiáját a külső történetirók előadásával összeegyeztetni igyekszik. E nehéz feladat foglalkoztatja az első könyv nyolczadik fejezeteig.

E fejezettől Máribász előadására támaszkodik, ki Vághárság megbizásából Ninivébe ment, ott a királyi levéltárban az összes népek történetének leirását megtalálta s azokból az örmény vonatkozásokat összegyüjtötte. Utána adja elő — sokszor szavait is idézvén (sádánkám nájév ánar chòskherav) — Hájgnak s fiainak, Ármenágnak, Hármának, Árámnak, Árának stb. történetét. Árámról elmondja, miként harczolt a híres Sámirám ninivei királynővel, értesit dicső haláláról, mely után Sámirám Örményországba vonult s ott lakóhelyül Sámirámágérd várost alapította. Kephálion szerént Sámirám fiaival meghasonlik, Örményországba menekül, hol fia Ninêvász öli meg, míg Márábász szerint hóditó hadjáratai után, melyeket egész Indiáig kiterjeszt, Örményországban hal meg.

A Sámirám halála után történt eseményeket és az örmény törzsfők és királyok chonologiáját (zsámánágákêruthiunê) szintén a Szentirás és a kháld chronologia összeegyeztésére alapítja Árától Zármájrig röviden, bővebben szólván Tigránról, Erêvánt fiáról.

Váhéval, ki Nagy Sándorral harczolt, s életét és királyságát vesztette, végezi Chorenáczhi történetének első könyvét, egy kitérésben részletesen szólván Biurászp Ázsdáhákról is a perzsa mondák szerént.

Második könyvét Pán micság bádmutheán Hájoczh az örmények középtörténetének (az örmény történet középkorának) nevezi, mely tart Nagy Sándortól Tiridáteszig s az örmény történelem legbővebb és leg-

szebb része (hájaczh bádmutheán dsochákujn jév êndir mászê). Minthogy az árságuniak uralkodásának kezdete összefügg Nagy Sándor halálával és nagykiterjedésü birodalmának felosztásával, szükségesnek találja Mózes a híres világbiró fejedelem haláláról és birodalma felosztásáról is említést tenni (hiságáguthiun ênel), kinek halála után (varun máhvênen jedkhê) Seleukus uralkodik, (gê thákávare) Babilonban, legyőzi (gê nêvádse) a párthusokat és 31 évig uralkodik. Utódja Antiokhosz uralkodása 11-ik évében a párthusok a máczedon igát (ludzê) lerázván uralkodójuk Árság lesz, ki az egész keletet uralma alá hajtván (polor árjévjélkhê ir ischánutheán dág czêkelav), kiüzi a máczedonokat Bábilonból, a rómaiakkal is harczol és hösiességével az egész világot betölti. Utódja Árdásesz, és Árdáseszé Nagy Árság, ki Demeterrel és fiával Antigonoszszal harczol, kinek nem tudván ellenállni Ántigonosz, lánczra verve párthus földre viszik. Igy mondja Mózes, a világ harmad részén uralkodott Árság (áschárhi jerront mászin direczh Árság). Ily dicsőséges sikerei közt testvérét Vághárságot az örmények királyává teszi és átadva neki az országot, határainak kibővitését fegyvereinek szerencséjére és hösiességére bizza. Vághárság méltó is volt bizalmára, mert nemcsak Örményország belügyeit hozza rendbe, hanem határait is kiterjeszti egész Pontusig és Phrygiáig. Vághárság 22 évig uralkodik. Utódja Árság. Ennek történetével véget ér Máribász tudósitása, minél fogva a következő eseményeket más forrásokból kellett meritenie. És Chorenáczhi az edesszai levéltárban Afrikánosz történetére talált, melyben minden benne volt rövid kivonatban, a mi nevezett levéltár iratai között az örmény történelemre vonatkozott. Azután más forrásokból is kiegészitette Chorenáczhi ismereteit I. Árdásesztől kezdve egész Tiridátesz királyságáig és haláláig. A harmadik könyv Tiridátesztől, az iró napjáig lefolyt események leirását foglalja magában.

A Chorenáczhi neve alatt ránk maradt földrajz (áschárhákêruthiun) Ptolemäusz földrajzának kivonata s Pátkáneán Kherope véleménye szerént a hetedik században iródott és irója valószinüleg Ánániá Sirágáczhi,

Madrikiosz császár és Choszrov Párthjev kortársa.

Verdzánogh Mámbré Chorenáczhi öcscse volt és miként ő, Száhág és Meszrob tanitványai egyike, nagyeszü örmény tudós és iró, kit filozofiai képzettségénél fogva mindjárt Dávid filozofus és Chorenáczhi után említenek s nagy dicsérettel halmoznak el úgy kartársai, mint a későbbi irók. Utazott Alexandriában, Athénben és Bizánczban. Két egyházi beszédje maradt csak reánk, de más müveiről is tesznek említést egyes örmény irók. Igy Árdzruni szerint történeti müvet is irt.

Phárbi Lázár az ötödik század végén és a hatodiknak elején virágzott, a mikor megszünt az „Árságuni ház“ uralma és Örményország örgrófok (márzbán) kezére jutott. Sötét szinben rajzolja maga Phárbi Lázár az akkori közállapotokat.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Budapest, 1901. okt. 9-én.

Dr. Patrubány Lukács.

Az újabbkori örmény nyelvhasonlitás történeti fejlődése.

II.

Hübschmann János Henrik a modern örmény nyelvtudomány nagyérdemü megalapitója, Erfurtban született 1848 július 1-én. Egyetemi tanulmányait Jénában, Tübingában, Lipcsében és Münchenben végezte. Tübingában Mayr Auréllal, a budapesti egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvtudomány ny. r. tanárával, egyidőben a híres Rudolf Roth szánszkritista tanitványa volt. Korán kezdett irodalmi munkássága nagy sikerekhez

s egyszersmind szép tudományos állásokra juttatta. 1875-ben habilitáltatván, már 1877-ben a lipcsei egyetemen nyilvános rendkivüli, majd 1878-ban Németország legfiatalabb egyetemén, a strassburgin az indogermán összehasonlító nyelvészet nyilvános rendes tanára lett, hol a mai napig kiváló eredménynyel müködik. Számos müve az örmény, perzsa, osszét nyelvek törvényeit tisztázta, etymologiái az összehasonlító nyelvészet egyik legtermékenyebb mívelőjévé tették. Újabb munkáit nem tekintve, fontosabb müvei a következők: „Ein zoroastrisches Lied" (München 1872.). Zur Casuslehre" (u. o. 1875.). „Zur Geschichte Armeniens und der ersten Kriege der Araber (Lipcse 1875). Die Umschreibung der iranischen Sprachen und des Armenischen (u. o. 1882). Armenische Studien (u. o. 1883). Das indogermanische Vokalsystem (Strassburg 1885.). Etymologie und Lautlehre der ossetischen Sprache (u. o. 1887). Persische Studien, stb.

Hübschmann fellépése után két évvel, 1877-ben jelenik meg De Lagarde „Armenische Studien" czímü munkája, melyben az addig megjelent, szám szerint 1100 etymologiákat közli. Hübschmann, későbbi nagy munkájának, az „Armenische Grammatik"-nak elöszavában foglalkozik e munka birálatával s nagy szellemének gazdagságával s nyelvészeti tudásával egyenként czáfolja meg De Lagarde állitásait. De Lagarde az örmény nyelv alakulatában három „réteget különböztetett meg, t. i. azt állitá, hogy az örmény életnek az öskorban megnyilvánuió eredetiségére, később iráni hatás nyomta bélyegét, majd pedig a párthus korszakban egy második iráni réteg jutott volna az örmény nyelvre."

Ez állitást czáfolja meg Hübsmann magántanári értekezésében, midőn különválasztja az ös örmény szavakat a perzsa jövevény szóktól s az örményt az iráni és a szlavolett nyelvcsoportok közé helyezi.

Hübschmann világos bizonyitékai ellenére de Lagarde megmaradt felvett álláspontja mellett s tovább harczolt Müller Frigyes támogatásával, az iráni eredet elméletét tartván helyesnek. Hübschmann erre kiadta az ö „Armenische

Studien (Lipcse 1883) című híres munkáját, melyben újolag megdönti elleneinek állításait. Elméletének bizonyításául 232 eredeti örmény szót csatolt munkájához, azoknak indogermán megfelelőivel együtt. A munkájához csatolt szavak törvényszerűsége szerint írta meg az örmény hangtan alapját s megkezdte az örmény alaktan magyarázatát, végül pedig kijelenté, hogy a téves nézetekre okot csak az adhatott, hogy a tudósok az örmény nyelvben előforduló perzsa jövevény szókat eredeti örmény alakoknak tekintették.

Ezzel eldőlt e fontos tudományos kérdés és a későbbi tudósok már mind Hübschmann nyomdokain haladtak. Azon számosak közül, kik a legutolsó évtizedben az örmény nyelvhasonlítás kérdésével foglalkoztak, első sorban fel kell említenünk Bartholomae jénai egyetemi tanárt, ki Bezzenberger „Adalék"-jaiban bocsátotta közre főbb munkáit az örmény nyelvről, ezek: Beiträge zur armenischen Lautlehre (1886); Studien zur idg. Sprachgeschichte (1891). Ezen időben jelent meg Müller Frigyes Armeniaca című sorozatának VI.-ik része. Minduntalan hivatkozás történik Meillet párizsi egyetemi tanár munkáira. Meillet a párisi nyelvtudományi társaság évlapjaiban közölte nagybecsű értekezéseit az örmény hang- és alaktanról. Fel kell még említenünk Sophus Buggét, a kiváló christiániai tudóst, kinek úgy főmunkája az „Erläuterung der armenischen Sprache I. II. III., mint számos kisebb értekezése és etymologiája a Khun-féle Zeitschriftban és az Indogermanische Forschungen újabb köteteiben jelent meg.

Hübschmann nevéhez füződött e tudomány helyes mederbe való terelése, az ő nevével van kapcsolatban ennek fejlődése is, mert az 1897-ben megjelent Armenische Grammatik-jával jó kézikönyvet adván a kutatók kezébe, az örmény nyelvhasonlítás újabb lendületet vett.

— Folytatása következik. —

KISZELY KÁROLY.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Harmadik közlemény.)

III. Czikkely.

Embertan — Anthropologia.

1. Fejezet. Az ázsiai és bukovinai örmény.

Azt mondja a tudós Herrmann Antal dr. az előző czikkely utolsó fejezetében, hogy: „Rendkivül fontos és érdekes momentumok az általános tudományra nézve: az örmény nyelv és irodalom, história és ethnographia.“ Mivel „Armeniá“-m eddig megjelent tizenöt évfolyama nagyobbrészint a három elsővel foglalkozott, — ezen munkámnak terét kizárólag az ethnographiának szentelem . . . és rögtön el is kezdem azt az embertannal.

Az (ázsiai) örmény termete nagy, arcza gömbölyü, nyaka rövid, vastag; elég testes. Fejöket sürü fekete hajzat fedi; az asszonyok fejeiket mindig virággal ékesítik. Az örmények jobbára nagy, fekete, kedves szemekkel birnak; tekintetök kellemes.[1])

Most lássuk milyenek a bukovinai örmények: „Testalkotásra nézve általában véve erös csontúak, izmosak, zömökek, széles vállúak; termetök a legényeknek úgy, mint a hajadonoknak: arányos. Tartásuk jó, mozdulataik fürge. Járásuk a leányoknak könnyü és rugalmas; ügyes és csinos elevenségü mozgásuk mindabban, a mit tesznekvesznek gyönyörködteti a szemlélöt.“

„A test magasságára nézve a bukovinai örmény többnyire középtermetü. A fejalkotás különböző koponyatypus. Rövid alkatú (brachykephal) hosszú, keskeny arczczal; hosszas (dolichoid) koponyák. Nagyon rövid koponyaalkat (hyperbrachykephalia) gömbölyded vagy rövid, tojásdad alakú, tetemes vagy legalább közepes magasságú, széles, lelapított és meredek lejtésü tarkóval.

---

[1]) Nouvelle geographie universelle. Par Eliseé Reclus. Tom. VI. l' Asie Russe.

Az arczváz általában véve hosszúkás alakjával tünik fel, habár akadnak rövid és széles arczúak is.

Haj, szakáll többnyire közepes sürüségü és finomságú; a hajzat többnyire sima szálú, de azért mutatkoznak hullámos, fürtös és göndör hajúak is még pedig minden színárnyalatban. Világos és sötét hajú, világos és sötét szemü egyének; a fekete van többségben; kék, szürke szemü és vörös haj ritka.

Az örménység testi ereje és épsége. Testfogyatkozások aránylag ritkák: a törzs elferdülései és kinövései, ludtalpúság, golyvás, puffadt nyak, idült bőrbetegségek. Nem nagy az elmebetegek és hülyék száma. Az erőt nyeri az örmény a munkából és jó táplálékból. Kétségtelen, hogy semmi sem alkalmasabb a test megedzésére és a betegségeknek ellentálló edzésére, mint üde levegőn végzett kemény munka és jó táplálkozás. Az életkor magassági aránya elég kedvező.“

2. Fejezet. A magyar-örmény.

A hazai örmény szakasztott mása a bukovinai örménynek; de már ázsiai testvérétől termetben különbözik. Mert míg ennek termete nagy, a magyar-örmény többnyire középtermetü ... és ezt leginkább annak a körülménynek lehet betudni, hogy kevesen lévén itt a hazában, nemcsak egymás közé házasodtak be, de sőt még rokonok is léptek egymással házassági frigyre. . .

A közölt pontos, alapos, tehát találó leirás után hadd álljon itt egy laikus leirás is. Donszky Lukács, ki maga is örmény, így irja le az örményt:

„Az erdélyi városok, sőt még Nagyvárad, Arad, Temesvár útczáin is, ha középtermetü, vállas férfit látsz, -- ki olajbarna arczával, koromfekete hajával a keleti typust első tekintetre is elárulja; kinek, bár sietős az útja, de azért jobbra-balra fürkészve tekint; ha társaságban vagy s azt látod, hogy embered helyén feszengve ül; hogy, mint a kinek új ötlete, gondolata támadt, beszédközben is

gyakran homlokához kap, halántékán a haját simogatja;[1]) ki közügyekről veled szivesen szóba áll: bátran megkérdezheted, uraságod nem örmény ember-e? Bálok alkalmával, ha barna szépség ötlik szemedbe, ki mély tüzü, nagy, fekete szemeivel, szelid, gyermekded arczával, náivan mosolygó ajkaival egészen elbüvöl: biztos lehetsz benne, hogy örmény nöt láttál.“

... És most — miután elmondottam azt, hogy test- és fejalkatra, arczváz-, hajzat-, magasságra, testi épségre és fogyakozásra nézve hasonlit a hazai örmény a bukovinaihoz, — elmondom megfigyelésen alapuló ide tartozó többi megjegyzéseimet is:

Van közöttünk sok vastag testü örmény. Több a kövér, mint a sovány. Inkább erős a hazai örmény, mint gyenge. Családok, melyek a test ezen tulajdonságairól nyertek nevezetet: Vastag, Kövér,[2]) Erős.[3])

Az örmény rendesen közép termettel bir; de vannak nagy és kis termetü örmények is. Innen nyert a Hosszú[4]) és Kiss (Bizdig) család elnevezést. A test tagjai közt nem fordul elö aránytalanság.

Az örmény arcza többnyire széles, orra hegyes; szeme, szája, füle rendes. A rend-ellenes tagok igen ritkák; éppen azért neveztetett el az a család, melynek feje a rendesnél nagyobb ajkakkal birt: Buzát-nak (Budzát román szó: nagy ajakos); egy másik család, melynek feje fogatlan volt: Stirb (román szó: csorba) nevet nyert; a harmadik családot a csonka-kezü családföröl: Retezár-nak (retezatu román szó: csonka) nevezték.[5]) A Gách (կաղ gágh örmény

[1]) Lehet, hogy egy-egy örmény »feszeng is ülőhelyén,« de már olyant nem láttam, ki »beszéd közben homlokához kapna,« vagy „halántékán haját simogatná.“ Különben is „exceptio non facit regulam.“ Sz. K.

[2]) A Vastag és Kövér családnak az örményben egy közös neve van: Hászd (ձաստ V. ö. a latin cras-sus).

[3]) Ennek a családnak örmény neve Ámbur, Ámur, ամբար (a tatár nyelvben mámur). L. Szongott K. „A magyarhoni örmény családok genealogiájá“-ban: Erős, Kövér, Vastag.

[4]) Örményül Ergán (երկան, törökül uzun és visszafelé olvasva nuzu. V. ö. hosszú és nuzu.

[5]) Ezen családok örmény neveiket még akkor forditották oláhra, midőn még Moldva-Oláhországban laktak. L. „A magyarhoni örmények genealogiájá“-ban: Buzát, Retezár, Stirb.

szó: sánta, Claudius), Gajzágó (Gágh-Szákо: Sánta-Izsák), Dobál (thophál török szó: sánta) család feje sánta volt. (E három különböző nevü család egy családból veszi eredetét; ugyanazon családnak csak elágazásai).

Az arcz-szín barna; de van elég feketés színü is. Az arcz-szín feketeségéről neveztetett el egyik örmény család Feketé-nek (Sziév-Mitkó: Fekete Mihály, Nyegrucz). A piros szín igen ritka. A Roska (Sztephánián: Istvánfi) család az arcz piros szinétől nyert nevezetet. De már a szőke örmény nem ritka. Több szőke nőt találunk, mint férfit; akárhány örményt lehetne arcza szinéről Albin-, Bruno-, vagy Blankának nevezni.

Sok férfi göndör és koromfekete hajzattal bir; a nők között a fekete haj nem fordul elő olyan gyakran. Legtöbb nőnek barna, gesztenyeszinü és ritkán szőkés haja van. A férfiak közt gyakori eset a kopaszság; nőnél csak betegség következtében hull el a szép hosszú haj.

Minden örmény férfi (a papok kivételt képeznek) gondozza bajuszát; a legtöbb szakállt is visel. Szép a tömött, fekete örmény szakáll; inkább az értelmiségi osztály borotváltatja le a szakállt.

Legtöbb örménynek szeme barnasárga, a szürke szem csak kivétel. De a fekete szemüek száma sem csekély. Gyönyörü a fekete hajú és tüzes, fekete szemü örmény nő. Szamosújvárt e szólam járja: „Itt annyi a fekete szemü nő, hogy a fekete szemet vékával lehetne mérni.“ A fekete szemünek rendesen haja is fekete. A kivételek (fekete szem és gesztenyeszinü haj vagy megforditva) a nagy ritkaságok közé tartoznak. Van közöttünk olyan is (ez az eset inkább a gyermekek közt fordul elő, de igen ritkán), kinek haja szőkés, vagy barnasárga és szeme — kékszinü.

Az örménynek látása éles; rövidlátó nagyon kevés van közöttünk. A Buslig család öse rövidlátó volt. Vakságban — hála Istennek — alig egynehányan szenvednek. A Gur nevü család feje vak volt.

Az örmény beszéde élénk és gyors. Ha egy társaságban három férfiú van és ezek valamely érdekes tárgyról egymással vitatkoznak, néha oly erös, hangos beszédet folytatnak, hogy az idegen azt hiszi: veszekednek; pedig

az egész nem egyéb, mint a keleti heves vérmérsékletnek élénk nyilatkozata. A Munds család öse néma volt. A rekedt hangú embert Chézán-nak nevezik.

A többség hallása jó; de az öregek között vannak süketek is. A többi érzékek is ki vannak fejlödve. A férfiak közül sokan dohányoznak (pipa, szivar); azért ezeknek izlése nem olyan finom, mint a nöké. Csak nehány öreg férfiú és öreg asszony burnótol. A burnot tompítja a szaglást.

Az örmény járása sebes; ülés és állás közben testét egyenesen tartja.

A nép Szamosújvárt az erőt és gyöngeséget, a gyorsaságot és lassúságot, a jóságot és rosszaságot ilyen hasonlatokkal fejezi ki: erös mint a ló (ámbur e êndor czin), gyenge, mint egy gyermek (thul e êndor dêghán); gyors, mint a gondolat (cshuszt e êndor sághêsê [„mikor gondolom, hogy ott vagy, már itt légygy“ = jérp sághêsim the hon isz, ná hosz êllász]); lassú, mint a bival (gámáczh e êndor bihulê); jó, mintegy angyal (ághegên e êndor meg hêréstág mê); rossz, mint a bün (cshurugên e êndor méghkhê) . . ,

IV. Czikkely.

Az örmény nő.

1. Fejezet. Az örmény nő Keleten.

Tudva van, hogy Eliszeév jelentékeny útazót, az orosz földrajzi társaság tanulmány-útra küldötte Kis-Ázsiába. — Eliszeév visszatérte után érdekes felolvasásokat tartott utazásáról Szent-Pétervárott. — Ötödik, nagy figyelemmel hallgatott felolvasásának tárgyát a keleti keresztény nök állapota képezte. „Mindenek előtt az örmény nökről szólok“ így kezdette csinos felolvasát, mely az örmény családi életet oly hü szinekkel festette, mint a hogy azt Áboveán, Ráffi, Broseán, Ághájan és más örmény iróknál elbeszélve találjuk.

„Az örmény nö családjának szilárd alapja — mondja Eliszeév. — Ázsia egyik nemzete sem emelte a

nőt oly magas fokra, mint az örmény. Az örmény nő férjének méltó segítője; hajnalhasadástól fél-éjszakáig szünetlenül dolgozik; egy szóval arany-kezeiből soha sem hull ki a munka. Saját szemeivel kell hogy lássa az ember azon egyszerű — patriarchalis korból való eszközöket, melyeket itt használnak, hogy az örmény nő készitette szép iparczikkek értékét kellően méltányolhassa. Nem fogják elhinni, hogy azon csinos tárgyak, melyek a helybeli keleti árúházakban adatnak el, ilyen eszközökkel készíttettek. Bámulatra méltók a kársi (Kárs város) harisnyák, az erzingái selyemszövetek és a váni sál-ok (shawl). Ha Kelet más nemzeteinél a család-fentartó meghal, az asszony nyomorban marad és koldulásra, meg becstelen mesterségre adja magát. De nem így az örmény nő, ki özvegy állapotában is nemcsak magát tartja fenn tiszteségesen, hanem gyermekeiről is gondoskodik. Még a legszegényebb is megtudja keresni a mindennapiját; ha egyébbel nem, hát gyapjút vesz, ezt saját kezével megmossa, meggerebeneli, megfonja, megszövi . . . és az elkészített harisnya, sál és a t. kézmű árából szükségeit fedezi. Még ha a szomszédba megy látogatóba, akkor is magával viszi munkáját. Az úton is fon az örmény nő. Láttam örmény nőt, ki tanúnak volt idézve a törvényszékhez; szünetlenül dolgozott, míg a kihallgatás sora reá került. Nagy igazságot mondott tehát az az utazó, ki így szólott: ‚A nők munka kérdése, melyet Európa megoldani nem tudott, az örmények között már meg van fejtve.‘ Ezért az örmény férfi teljes szivéből becsüli nejét. A szolgasági állapot az örmény nő előtt egészen ismeretlen. Az örmény leány lepel nélkül jár a köztereken. Szép az örmény nő: barnás arczszíne, fekete szemei, hosszú és fekete hajzata, sürü szemöldjei, kissé nagyocska orr sajátságos szépséget kölcsönöznek az örmény nőnek. — A leányok csodált szépsége hamar elenyészik. Csinosan öltözik az örmény nő; van sajátságos kecses öltözéke, de azért házába bebocsátja a divatot is. A divatnak áldozza fel szép ruháját, midőn európai ruhát ölt magára.

Az özvegy nő, ha gyermekei vannak, másodszor is nem megy férjhez; ezt szégyennek tartják.“

2. Fejezet. Dr. Melik-Beglárián cz, az örmény nókről.

A nőknek első nemzetközi kongresszusán (Berlin), Melik-Beglárián cz dr. tifliszi nő-orvostudor, ki örmény fejedelmi ágból származott, a következő tartalmas beszédet mondotta:

„Nálunk (Örményországban) nem ismerik a nők mozgalmát európai jelentőségében — így szólt az előadó; — mert nálunk nem kényszerült a nő arra, hogy megkeresse mindennapi kenyerét; a minek főoka abban van, hogy több lévén a férfi a nőnél, minden nő férjhez mehet s családjának élhet. A müveletlenek osztályában már 13 éves korukban kötnek házasságot a leányok. Nincs szükségünk tehát arra, hogy nőink gyárakban, hivatalokban, üzletekben dolgozzanak; mi nem ismerjük az örmény cseléd vagy szakácsnő, vagy dajka fogalmát s hála Istennek a nőknek ama fajtáját sem, a kiket a társadalom a bukott jelzővel bélyegez meg. Még a legszegényebb pórasszonyt is megkimélik a földmunkától. Az örmény nő általában csakis családjának s háztartása ügyeinek él s épen a parasztasszony az, a ki házi teendői mellett müvész-kézzel szövi a Keletnek híres szöveteit. E munkakörében boldog s megelégedett; az örmény asszony úrasszonya háza tájának s ő nem kiván egyebet.

Öreg anyáink korában a patriárkhális viszonyok közepette a jobbmódú nők sem óhajtottak magasabb müveltséget. Irni, olvasni noha nem tudtak, de fiaikat gondos tanitásban részesitették s utolsó javaikat pénzzé váltották, csakhogy fiaikat egyetemre küldhessék. Nagy háztartását a nő önállóan értette vezetni, gyermekeit isteni félelemre szoktatta, szorgalomra s engedelmességre oktatta s családját — mely sokszor 30 tagot is számlált — bégességgel kormányozta. Tekintélyét a családban legjobban ama körülmény bizonyitja, hogy a családapa s a család felnött férfitagjai uagyobb vállalatokba nem fogtak a családanya tudta s beleegyezése nélkül. Az örmény nő erkölcsi életét illetőleg mondhatom, hogy nőink valóságos örangyalaik voltak családjaiknak s noha ma már

nagyon megváltoztak a viszonyok, még ma is sokan vannak olyanok, a kiket lelkük jósága, értelmük mélysége s erkölcsük tisztasága e patriárkhális idő matrónáivá avat föl.

A midőn férfiaink még maguk is szükén voltak a műveltségnek, megelégedtek azzal, ha a családanya fentemlített tulajdonságokkal birt. De ma már alapjában nagy a változás. Az örmény férfiak 40 év óta Nyugot-Európa és Oroszország gymnasiumait s egyetemeit keresik fel; érdeklődnek Európa műveltsége iránt s eszményekben gazdagon térnek haza. Itthon is foglalkoznak művészettel, tudománynyal; politikával s feleségeikben értelmes barátnőiket keresik s a józan eszű nevelőnőt gyermekeik anyjában; várakozásukban azonban megcsalódnak s itt kezdődik az örmény nő kérdése. Az örmény férfiak dicséretére említem fel, hogy a jó feleség, anya és gazdasszony tulajdonságait nem keresik a tudatlan nőben, ellenkezőleg úgy vélekednek: minél műveltebb a nő s minél alaposabbak ismeretei, annál teljesebben végezheti eivállalt kötelességét s e felfogást még a kevésbbé művelt férfiak körében is tapasztaljuk. Ismételten emlékszem meg e tényről, mert Európában sokszor hallom ezt mondani: ‚Minek tanuljon a lány, menjen férjhez s nevelje gyermekeit.‘ Ezt is hallottam már: ‚Az a kéz, a mely a bölcsőt ringatja, az kormányozza a világot is!‘ Mondás e mondás mindaddig, a míg a kéz tulajdonosa, élete válságos fordulatainál önállóság nélkül való!

Az örmény nőket a jobbmódú családokból 25 év óta külföldre iskolába küldik, különösen Oroszországba, Franciaországba, Svájczba. Sok száz látogatja a gymnasiumokat s vagy 20 jár egyetemre. Nálunk megkövetelik a nők magasabb képzését, de nem a kenyérkereset czéljából. A nők oda törekednek, hogy tudományos készültség mellett legyenek anyákká. Vannak azonban tanitónőink s gyermekkertésznőink is s az iskolákat ezek vezetik, tehát nőink is részt vesznek a nyilvános életben.

A perzsa-örmény nő még a patriárkhális idők viszonyai közt él.

A török-örmény nőről nem sokat mondhatok. Mit szóljak olyan nő helyzetéről s törekvéseiről, a kinek élete

nem biztos? A kinek apját, férjét, fiát szeme láttára lemészárolják? Mi lehet az ő törekvése? Esd életéért s éhező árváinak kenyeret kér, mert sokszor erre sincs pénze.

Orvos vagyok s mint ilyen szükségét érzem annak, hogy elmondjam az orvosnő helyzetét Örményországban. Sokszor gyógyitottam már hazámban; nagyra becsülik nálunk az orvosnőt, két napi útról jöttek hozzám a betegek, pedig férfiorvost közelebb is kaphattak volna. Nálunk mindenki meg van győződve arról, hogy a nő jobban ért a gyógyitáshoz, mint a férfi. Nálunk a nő idegenkedik a férfiorvostól, de a férfibetegek is szivesebben hozzám jöttek. A betegek elfogulatlanok voltak s komolyan vettek engem s sohasem tapasztaltam mást, mint tiszteletet, hálát s bizalmat. A müveltek körében is jó szemmel nézik az orvosnőt és természetes jelenségnek tartják; nem csodálkoznak nálunk a nők képességei miatt s földieink még sokat elvárnak tőlünk."

3. Fejezet. Mit mond az „Armenia" a keleti örmény nőről?

A trapezunti örmény nő a szó szoros értelmében feleség: nemcsak segit férjének, hanem a házi munkát is egy maga végezi. Főz, varr, mos, fon, szö. Van itt özvegy örmény asszony, ki kézi munkájával megszerez annyit, mennyi elég az ő és gyermekei fentartására. A trapezunti örmény nők erényes, példás életet élnek; mert a munka és foglalatosság az erényes élet — örei („Armenia" 1891. évfolyam, 318 lap).

4. Fejezet. A hazai örmény nőszemély.

Kritsa Klára a hazai örmény nőkről ezeket irja: A magyar-örmény nő dicséretesen tölti be az igazi nőnek hivatását. Benne sok szép tulajdonság összpontosul; bir mind azzal, mi kedvessé, vonzóvá teszi, nemcsak otthon övéi körében, de a társaságokban is. Szivének oltárán tisztán, olthatatlanul lobog — miként a vesztatüz — a szeretet lángja családjáért.

Míg leány s a szülők védszárnyai alatt él, míg a gond ezeket terheli, addig sem tölti könnyelmü tétlenségben

napjait, hanem segit anyjának a házi teendőkben, vagy tanulással, hasznos olvasmányokkal müveli szellemét. Szeretettel, engedelmességgel viseltetik azok iránt, kiknek létét köszönheti. Öreg nők irányában nagy tiszteletet tanusít, míg idegen férfiakkal szemben modora büszke.

Sorsát nem kötné számitásból olyanhoz, ki mellett kényelmes jövőnek nézne elébe, de a ki iránt nincsen szivében vonzalom; mert a vallás-erkölcsös érzületben nevelt örmény leány bünnek tartja vásárt üzni a házasság szentségéből. Csak oly férfiúért kész oda hagyni szülőit, ki igaz, komoly szándékkal közeledvén feléje, képes felélesztení szivében az isteni szikrát. Ennek azután nemcsak az örömben, hanem a bánatban is, nemcsak a jólétben, de az élet terheinek viselésében is hü osztályosa lesz mind végig.

Igen a magyar-örmény nő hü hitves. Férje iránt odadó ragaszkodással viseltetik; szelid, vigasztaló szavaival, sőt ha kell áldozatok árán is igyekszik ennek homlokáról a gond, a bánat redőit eloszlatni s míg férjét, mint a családfejét becsüli, ő maga a családnak szive.

És milyen önfeláldozó anya! Ha gyermeke beteg, éjeken át virraszt ágya mellett, nem bizva ezt idegen ápolóra, mert él-hal gyermekeiért. De ez a rajongó szeretet nem fajul nála majomszeretetté; mert tud szigorú is lenni, ha a szükség úgy kivánja. Annak tudatában, hogy a zsenge korban a szív fogékony, igyekszik gyermekei szivébe beplántálni a szülők, tanítók iránt a köteles háládatosságot, engedelmességet és szeretetet, valamint az isteni félelmet.

Házias nő. Nem riad vissza semmi munkától. Szorgalmáról, gondosságáról tanuskodik a rend, tisztaság és csín, mely házában, udvarában, kertjében honol. És merem állitani, hogy a szakácsmüvészet terén a pálydíjat magyar-örmény nő nyerné el.

A vendéget finoman, előzékenyen fogadja és kitünő étkekkel, csemegékkel halmozza el.

Akárhányszor hallottam, hogy a magyar-örmény nő mily szives vendégszeretetet tanusít s hogy a mit vendége elé tesz, azt annyi kedvességgel kinálja, annak látása oly inycsiklandozó, hogy abból enni és ismét enni kell.

Az örmény nő mind e mellett takarékos, a fölösleges kiadásoktól őrizkedik. Szeret ugyan csínnal, divatosan öltözködni, de ezt nem viszi a fényüzésig; csak annyit költ ruhára, a mennyit vagyoni körülményei engednek.

De midőn jótékony, szent, vagy hazafias czélról van szó, akkor még a szükségest is kész megvonni magától, hogy enyhithessen a szegények nyomorán, hogy Istennek hozzon áldozatot, vagy mint hü honleány járulhasson valamivel a haza oltárához.

Mint társadalmi nő igen megnyerő jelenség. Finom, kedves modora, mivelt, élénk társalgása rokonszenves benyomást gyakorol.

Erkölcsösség, vallásosság különösen jellemzik az örmény nőt. A templom látogatását még hétköznapokon is ritkán mulasztja el. Minden nagyobb ünnep alkalmával elvégzi a szent gyónást és erős hittel járul áldozni az Ur asztalához. Az örmény nőt a sorscsapások közepett mély vallásossága menti meg az elcsüggedéstől.

Az olyan pedig, kitől a sors megtagadta a családi boldogságot, kinek lemondással kell tekinteni a sivár jövő elé, kinek élete hasonló a véghetetlen pusztában haladó s lombos pálmaerdő után sovárgó fáradt vándorhoz, az olyan nő sem csügged el, szenved, tür, küzd s ha olykor lankadni érzi erejét, kiskorában szivébe beplántált vallás-erkölcsös érzülete fentartja s bátran halad előre magányos, sivatag élet-útján, míg egy intő szellem megjelöli elötte azon irányt, mely felé haladva eléri az oázt, a melynek árnyában lelke — miként a fáradt vándor — pihenésre lel.

Kisebb közlemények.

Az erdélyi országgyűlés tudvalevőleg utolsó ízben, az erdélyi részek volt fővárosába Kolozsvárra 1865. év november hó 19-ik napjára hivatott össze, a rendi alkotmány alapján, s gróf Crenneville-Folliot Lajos kir. biztos és báró Kemény Ferencz elnök vezetése mellett folyt le, mint az „erdélyi nagyfejede-

lemség" parlamenti életének ünnepélyes befejezése. Érdekelni fogja tehát olvasóinkat, ha felsoroljuk azon országgyülési tagok neveit, a kik az örménység köréből azon alkalommal királyi meghivót kaptak, illetve a kolozsvári országgyülésre megjelentek, — a Magyar-honnal való egyesülés (az „Unió") előkészitése végett. Az örmény nemzetiségü tagok nevei a következők: a kir. főkormányszék részéről: Jakab Bogdán, — a kir. hivatalosok (vagyis „regálisták") közül: Eránosz Jeremiás és Lászlóffy Antal, — a szab. kir. városok és pedig Szamosújvár városa részéről: Gajzágó Salamon és Simay Gergely, — Erzsébetváros részéről: Csiky István és Karácsonyi János. — Az itt elősoroltak közül kettő tagja volt már az 1848. évi első magyar (képviseleti alapon választott) közös hongyülésnek is; u. m. Simay Gergely és Karácsonyi János.

Az angol főváros: Londonnak ezer utczája van; engedjük magunkat valamelyik főbb utcza tolongó néptömegétől ragadtatni s nézzük meg e csendességben eszközölt kereskedelmi gazdagságot, mely minden égalj kincsét, fényüzése minden képzelhető darabját, — mily bőségben, gazdag változatban és izlésben mutatja minden kereskedésben. Kelet aczélja, indiák szövete, gyöngye, gyümölcse. Siberia bundái boltjaiban, tudományos gyüjteményeiben minden földrész állata, ásványa, szóval minden, mit kényelem, szükség, tudásvágy vagy a legbizarabb szeszély kiván, itt megtaláltatik és van is ki használatba vegye. — A sárga indián, a fekete néger, a tompa orrú kalmuk, a barna egyptomi és a bozontos orosz is eljött ide, elhozta vagyonát, vagy kenyerét akarja megkeresni, mind a két esetben Londont gazdagitja!

Irodalom és művészet.

A vértanú szelleme. Történeti regény a Diocléczián-féle üldözés korából. Irta Filó Károly. Kiadja a Szent-István-Társulat. Családi Regénytár X—XI—XII. kötet. Wieseman „Fabiolá"-jának nagy sikerei óta az ős-kereszténységnek drámai jelenetekben s megragadó eseményekben gazdag korát kedvvel keresik föl a modern regényirók; ma pedig a lengyel Sienkiewicz „Quo vadis?" regényével úgyszólván az egész müvelt világ érdeklődését az ős-kereszténységre irányitotta. Ez általános érdeklődés közepette örömmel jelezzük, hogy akadt egy fiatal magyar iró is, a ki nagy ambicióval, komoly tanulmány után s nem közönséges tehetséggel nagyszabású regényt irt az ős-kereszténység utolsó korszakáról, melyet a Szent-István-Társulat a Családi Regénytárban most bocsátott a nyilvánosság elé. Némileg merészség volt a fiatal irótól, nemcsak hogy ugyanazt a kort választotta regénye tárgyául, melyben „Fabiola" megható története lejátszódik, hanem még inkább, hogy ő is szent Ágnest tette regényes története közép-

pontjául. Félni lehetett, hogy Wieseman megható elbeszélésének csak halvány s ezért visszatetszést keltő másolata lesz e regény. De nem így történt. A fiatal író nem kopirozott, csak tanulni járt Wiesemanhoz. Meglátszik, hogy a bíboros nagy angol író iskolajába járt, — de felfogása, meseszövése, az egész tárgy feldolgozása nem kortármásolás, hanem eredeti, önálló mű. (Alkotmány.)

„Töredelem." Bán Aladár-nak részben már ismertetett költészete magasan szárnyaló ihletével messze fölülmulja, a profán költészet mezeje fölött bágyadt és lankadó szárnyakkal emelkedni törekvő modern kortársainak tartalmatlan szellemi vergődéseit. Költeménykötete oly mély és maradandó hatású, s annyira lebilincselő erővel érezteti poétikus, de a mellett örök-igaz érzelmeit, eszményi hangulatát, hogy költői egyéniségének méltánylására vezeti az olvasót csaknem minden egyes (példaképen kiemelhető) darabja a kötetnek. A többiek közül mi csak egyet akarunk még kiszemelni, olvasóink nemesebb élvezetére; a melynek czime „Töredelem." Ez a megtérő bűnös embernek, gyónás előtti őszinte lelki megalázkodását festi, mélyreható igaz vonásokkal:

Bűnös vagyok, a porba hullok
És vétkeim' beismerem.
Nem érdemlém, Uram, kegyelmed' —
S a jót, mit adtál énnekem.
Nem érdemeltem, im' bevallom,
Hogy létre hoztál egykoron;
Mert háládatlan volt Irántad
Én ingatag szivem, nagyon.

*

Előhoztál a semmiségből
És nékem adtad földedet,
Föltártad az erények utját
S vezetted rajta lelkemet;
Sőt Tenfiad' is elbocsátád
Trónod' sugárzó fényibül,
Nem várva, tőlem, értę semmit,
Törékęny szívemen kívül.

*

S mi lett a hála? Szégyen éget,
Ha élętemre gondolok;
Gyöngébb valék a karcsu nádnál,
Mely a szellőben imbolyog;
Olyan kevés volt rendeléseid,
És e kevés is sok nekem, —
Bűnös vagyok, a porba hullok,
S bünbánva mellemet verem!

*

Közgazdasági élet.

Fiume kereskedelme. Kikötőnk önálló kereskedelme fejlesztésére a kereskedelmi miniszter értekezletet hivott egybe. Ezzel kapcsolatosan a kereskedelemügyi miniszter a fiumei tőzsdei élet fellendülése, főleg pedig a tőzsdei forgalom lebonyolitása érdekében is oly rendelkezéseket tett, melyek által egyrészről az üzletek megbizható, gyors lebonyolitása, másrészről a fiumei kereskedelmi tőzsdének a budapesti áru- és értéktőzsdével szorosabb kapcsolatba hozása biztositható. Nevezetesen felhivta a fiumei kereskedelmi tőzsdét, hogy a tengerentúli forgalmat képező árúczikkek s a szállitási üzletek közvetitésére megbizható ügynöki kart szervezzen; ez üzletek tekintetében a napi árjegyzéseket a legmegbizhatóbb módon eszközöltesse s az országban a legkiterjedtebb módon hozza az érdekelt körök tudomására; az ottani tőzsdei szokásokat összegyüjtve a hazai kereskedelmi körök rendelkezésére bocsássa; s a kereskedelmi hírszolgálatot megfelelően szervezze.

A selyemipar. A világ selyemiparát igen károsan befolyásolják a kinai zavarok. Nemcsak az a baj, hogy a kinai selyemtermelés jóval csekélyebb, de attól lehet félni, hogy Kinából bajos lesz a selymet exportálni. Ez az eshetőség annál súlyosabb, mert a selyemgyárosoknak a kinai nyersanyagra épp azokhoz az olcsó selyemszövetekhez van szükségük, a melyeket a közönség annyira kedvel. Franczia jelentések szerint: a kinai kereskedők inkább raktáron tartják a nyersselymet és nem adják el. E viszonyoknak következménye, hogy Németországban, Francziaországban, Olaszországban és Svájczban máris erősen érezhető a káros hatás. Azok a németországi gyárak, melyek a selyemgyárak fölszerelését és gépeit készitik, kénytelenek voltak munkásaikat elbocsátani. Ugyanez a sors vár a külföldi selyemgyári munkások nagy részére is, mert a selyemgyárak kénytelenek lesznek nyersanyag hiányában az üzemet megszüntetni, vagy legalább is erősen redukálni. Az egész világ nyersselyem-termelését különben tizenöt és fél millió kilogramra becsülik. Az egész termelésből jut: Olaszországra 3,000.000 kilogram, Francziaországra 600.000 kilogram, Ausztriára és Magyarországra 290.000 kilogram, Spanyolországra 75.000 kilogram, továbbá a Levantera kerek 1,000.000 kilogram és a távol keletre 9,950.000 kilogram.

Mi ujság az örmény világban?

Hazai örmények a mechitháristák közt. A hazai örmények közül is állottak többen a két mechitharista zárda (Velencze és Bécs) tagjai közé. Jelen alkalommal csak azon hazai örményekről

szólok, kik a Szent-Lázár-szigeti (Velencze) zárdának voltak (vagy jelenleg is) tagjai:

1. Medgyesi (Mediácseczhi) Tódor. Született Erzsébetvároson, felszenteltetett 1723-ban.

2. Kristóffi (Chácshádurián) Lázár. Született Erzsébetvároson 1717-ben; pappá szenteltetett 1740-ben.

3. Issekutz (Iszikuczh) Márk. Szül. 1718. márcz. 24-én Erzsébetvároson, pappá szenteltetett 1741-ben.

4. Kristóf (Chácsherész) Fülöp. Szül. 1733. ján. 2-án Erzsébetvároson, pappá szentelt. 1756. máj. 27-én. Meghalt 1807. okt. 24-én Erzsébetvároson.

5. Ákoncz Vártán (Vártán Mèsdéczhi mánug Ákonczh.) Született 1735. ápr. 2-án Gyergyó-Szt-Miklóson, pappá szenteltetett 1760-ban.

6. Lászlófy Bászil (örményül hibásan így irta nevét Luszloveáncz). Szül. 1735. ápr. 3-án Szamosújvárt. Pappá szentelt. 1760. júl. 12-én. Meghalt Erzsébetvároson 1809. márcz. 20-án.

7. Kábdebo Bertalan. Szül. 1738. márcz. 31-én Erzsébetvároson. Pappá szentelt. 1761. nov. 15-én. Meghalt 1815. ápr. 25-én Erzsébetvároson.

8. Ákoncz István. Szül. Gyergyó-Szt-Miklóson 1740. nov. 20-án. Pappá szentelt. 1763. júl. 20-án. Abbás lett 1800. okt. 9-én. A mechitháristáknak ez az első abbása, ki érseki méltóságot is nyert.

9. Gergely Simon (Szimeon Dzeruni vêrti Krikori). Szül. Erzsébetvároson, pappá lett; meghalt 1771-ben.

10. Kristóf Gergely (Krikor Chácshigián). Született Erzsébetvároson 1740-ben.

11. Donogán Zachar (Zácháriá Donágánián). Szül. Gyergyó-Szt-Miklóson 1782. okt. 20-án. Pappá szentelt. 1804.; meghalt 1840 ápr. 26-án Velenczében.

12. Izsáki Ábrahám (Ábráhám Iszágián). Szül. 1789. nov. Erzsébetvároson. Pappá szentelt. 1809-ben. Meghalt 1832. okt. 23-án Erzsébetvároson.

13. Kábdebó Bertalan. Szül. 1806. szept. 19-én Erzsébetvároson. Pappá szentelt. 1831-ben.

14. Csiki Miklós. Szül. 1835. márcz. 15-én Erzsébetvároson. Pappá szentelt. 1867. nov. 1-én. Az erzsébetvárosi mechitharista zárdatemplom administratora jelenleg is. — A 14 közül egy szamosújvári, 3 gyergyó-szt-miklósi és 10 erzsébetvárosi. Azon hazai születésű mechitháristákról, kik a bécsi zárdának lettek tagjaivá, — más alkalommal teszünk említést.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

HIRDETÉSEK.

T. cz.

Több oldalról érkezett felszólításnak engedve, — elhatároztam magamat arra, hogy havi folyóiratomban, az »**Armeniá**« ban, melynek szerkesztő-kiadója vagyok, ezután **hirdetéseket** is teszek közzé.

Mindenek előtt meg akarom jegyezni — tudomás-vétel végett, — hogy folyóiratom a jövő 1902. év január havában a tizenhatodik (16) évfolyamába lép; azt pedig az olvasóközönség, ki használja a hirdetéseket, jól tudja, hogy minél régibb valamely lap, annál **tekintélyesebb**.

Egy másik körülmény, mit felemlités nélkül nem hagyhatnk, az, hogy kiváló államférfiak, akadémisták, főispánok, országgyűlési képviselők, egyetemi tanárok . . . dolgoznak lapomban. És ez az eset nemcsak emeli a lap **tekintélyét**, de sőt keresetté is teszi azt.

Még egyet! Az »Armenia« **a hazai örménységnek egyetlen lapja**. És az örmények közt sok a kereskedő. A kereskedő pedig hirdet és viszont olvassa a hirdetéseket . . .

A hirdetéseknél jutányos árt számitok. Hirdetéseket négyszögczentimeterként 4 fillérért közlök, többszöri hirdetésnél megfelelő $^0/_0$ engedményt adok. Elfogadok kisebb hirdetéseket is. A hisebb hirdetés minden egyes szava egy krajczár, a vastagabb betűvel nyomtatott kisebb hirdetés minden szaváért két krajczárt (= 4 fillér) számitok.

Szamosújvárt, 1901. nov. 1.

Az „**Armenia**“ szerkesztő-kiadója.

Az „Armenia“ szerkesztőjénél vagy Todorán Endre könyvkereskedésében (Szamosújvárt) kapható:

Chorenei-Szongott: **Nagy-Örményország története**, 298 lap, két képpel. Ára 2 korona.

Szongott Kristóf: **A magyarhoni örmény családok genealogiája**, 218 lap, 49 czímerképpel. Ára 3 korona.

Szongott Kristóf: **Szamosújvár város Monográfiája**, három kötet, nyolczvan ív, több mint 200 képpel illusztrálva. Ára füzve 15 korona.

Szongott Kristóf: **„Armenia“** I. évfolyam. Mivel ebből az évfolyamból csak három példányom van, egy-egy példány ára 6 frt (= 12 korona). „Armenia“ II—XIV. évfolyam. Egy-egy évfolyam 4 frt helyett csak 2 frt (= 4 korona).

Az új képviselőház örmény nemzetiségű tagjai politikai pártállás szerint a következőleg oszlanak el: kormánypártiak: báró Dániel Ernő (volt kereskedelmi minister), dr. Fejér Antal (új), dr. Gorove László (új), dr. Issekutz Győző, Jakabffy Imre (volt belügyi államtitkár), Jakabffy István, gróf Karátsonyi Jenő (a főrendiház tagja), Lázár Menyhért, Lukács László (a pénzügyminister), dr. Molnár Antal (a képviselőház jegyzője), Novák József és dr. Papp Géza. — a néppárton: Buzáth Ferencz, — függetlenségi párton: dr. Lengyel Zoltán (új) és dr. Vertán Endre (új) Összesen: 15; többnyire egyhangú választással. A két örmény szab. kir. várost (Szamosújvárt és Erzsébetvárost) dr. Molnár Antal és dr. Issekutz Győző képviselik, a kormánypártban. Mandátumot nem vállalt Dániel Márton és gr. Nákó Kálmán Öt örmény jelölt: Dániel László (volt főispán), dr. báró Dániel Tibor (Deés), Issekutz Márczel (Pécska), Kabdebó Ferencz (Új-Arad), Simkovics Ottó (Kézdi-Vásárhely) kisebbségben maradt.

A „Szolnok-Dobokavármegye tanitóegyesület"-e folyó évi okt. 19-én és 20-án Szamosújvárt az állami főgymnasium tornatermében tartotta meg évi rendes közgyülését. A husz pontból álló kimeritő tárgysorozatot egészen letárgyalta. A gyülés ünnepélyes komolyságát megtartotta mindvégig. Különösen elismeréssel kell szólanom Sipos Zoltán felolvasásáról, ki ezen kérdést: „Mely kertészeti munkálatokra alkalmazhatók a népiskolai tanulók, s ezen munkálatok közben minő tananyagok nyerhetnek feldolgozást? — igen szép, tanulságos dolgozatban fejtette meg. Dicséretet érdemel Szőke Albertnek „Kötelesség" czimü felolvasása is. Szóval mind a két felolvasás nemcsak megütötte a mértéket, de a fokozottabb várakozást is kielégitette. Ezen felolvasásokból és a gyülés folyama alatt történt szakszerü hozzászólásokból láthatta a szives hallgató, hogy mennyire haladt előre a tanitóság . . . Csak az, ki ismerte a hetvenes évek tanitóságát és megismerkedett a mostani tanitókkal is, tehet tanuságot arról, hogy mennyivel szélesbedett a mostani tanitóság ismeretköre és emelkedett müveltségi foka! Ezen sorok irója, lapunk szerkesztője némileg hivatottnak érzi magát (a nélkül, hogy a szerénységet megsértené) ezen összehasonlitás megtételére, mert a hetvenes évek elején, midőn az erdélyi részekben egyetlen egy állami tanitóképző-intézet sem volt, — ezen sorok irója vezetett hat hétig itt Szamosújvárt egy állami képzőintézeti pótanfolyamot, melyben 180 tanitó vett részt. És minő tényezők eredményezték a jobb fordulatot? A magyar tanügyi kormány atyáskodó gondoskodása, az állami tanitóképző-intézetek felállitása és a tanfelügyelőségi intézmény életbeléptetése . . . Azt, hogy megyénk tanitósága a szakképzettségnek, a müveltségnek ezen dicséretes fokát, melyen mai napság áll, elérte egyéb tényezőkön kivül különösen megyénk derék tanfelügyelőjének: Simó Bélának az érdeme, ki a jelen közgyülést is nagy érdeklődéssel hallgatta végig. A tanitók elszállásolása körül Voith Gergely városi tanitónk fáradozott napokon át. A gyülésen a tanitókon kivül más érdeklődőket is láttunk, kik közül dicsérettel teszek említést Tódorfi Lukács polgármester és dr. Mártonfi Lajos gymn. igazgató neveiről. A szivesen látott tanitók nemcsak a körestélyen, hanem itt időzésök alatt is igen jól találták magukat e város falai között.

— Itt járt néhány nappal ezelőtt a kolozsvári tudományegyetem egyik hírneves, tudós tanára: dr. Szádeczky Lajos, ki tanitványai közül tizenkét kedves egyetemi polgárral rándult le közibénk. Szongott Kristóf volt a nagyon szivesen fogadott derék kirándulók kalauza. Előbb lapunk szerkesztőjének házához ment — a házi gazda szives meghivására — a kedves társaság, hol a szerkesztőné ritka szivességgel fogadta és izletes villás-reggelivel kinálta meg az egész vendégkoszorút. A nagytudományú, világlátott, finom modorú kedves tanár, ki a kolozsvári társadalomnak egyik megkülönböztetett tisztelt alakja, a kiváló, de megérdemelt figyelmet, melyben itt részesült, azzal viszonozta, hogy a házi asszony egészségeért egy szép pohárköszöntőt mondott. Habár igen jól találta magát a társaság körünkben, még is — az idő rövidsége miatt — fel kellett kelnünk az asztal mellől... és innen előbb a plébániai templomba mentünk s megnéztük a drága Rubensképet, azután a Salamon-templomban Szirmay remek festményeinek szemléletében gyönyörködött a társaság. A Salamon-templomtól egyenesen a „castrum" felé vettük utunkat. Itt megnéztük a kiásott tárgyakat és figyelemmel hallgattuk az ásatást szakszerüen-vezető Ornstein József őrnagy felvilágositó, értelmes magyarázatait. Visszajövet hozzánk csatlakozott dr. Mártonfi Lajos, gymnasiumunk derék igazgatója, ki minden iránt, mi szép, jó és nemes — érdeklődik. Lementünk a fegyintézetbe. Utközben a kirándulás vezetője, rendezője, lelke, ócsese kiséretében megkerülte kerekpáron szép sétaterünket is. A fegyintézetben Ámberger László gondnok megmutatott apróra — mindent. A tudós történetiró tanárt különösen a Mártinuzzi- és Rákóczi-féle épület és a feliratok érdekelték... Elkisértük a Deés felé vezető útra. Szivélyes bucsúzás. Azon kérésünkre, hogy látogasson meg más alkalommal is a kiváló vendég, ki pár évvel ezelőtt a Zichy-féle expeditióval Ázsiában is járt, — azt válaszolta: „Szivesen jövök, mert most már nemcsak azt tudom, hogy miért, hanem azt is tudom, hogy kikért jövök — Szamosújvárra...

— Városunkban a tanintézetek száma egygyel ismét szaporodott: az állam átvette Domonkosnénak már négy év óta működő jónevü magán polgári leányiskoláját. Az eddigi tanitónők közül is általvett kettőt. A hivatalos lap erre vonatkozólag a következőket mondja: „A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter Domonkosné Solti Mária és Kepri Juliska oklevelés polgári iskolai tanitónőket kinevezte a szamosújvári állami polgári leányiskolához a XI. fizetési osztályba segédtanitónőkké." Az új iskola igazgatásával az eddigi igazgatónő Domonkosné Solti Mária bizatott meg. Az idén az első osztály nyilott meg, azután évenként egy-egy osztály nyilik meg. A másik három osztályt a város áldozatkész segédkezése mellett az igazgatónő magánlag tartja fenn...

— Körünkben tartozkodott néhány napig dr. Seemayer Villibáld, a Magyar Nemzeti Museum ethnográphiai osztálynak tudós őre. Ő irja meg a megye monografiájának ethnoghraphiai részét; azért megyeszerte antropologiai, szóval ethnographiai adatokat gyüjt megirandó érdekes művéhez. Sokat tud, csodálkozik az ember, hogy fiatal korához képest, hogyan tudott oly sok ismeretre szert tenn. Városunkban méréseket eszközölt mintegy negyven örmény testén; legtöbbről fényképet is készitett. Dr. Mártonfi Lajos és lapunk szerkesztőjének társaságában körüljárt a városon: tanulmányozta az örmény épitészeti stylt. Az örmény házat és néhány érdekes dolgot le is fotográfált. Kiment innen Mikolára, hogy lássa a naturalis festőket. Aztán Székre rándult ki... És igy tovább. Mint mondja, még [illegible]